

Новак А.В.¹

Досвід комунікації наддніпрянської інтелігенції
з репрезентантами галицької наукової думки М. Бучинським та М. Павликом

¹ Новак Анна Валеріївна, аспірантка кафедри історії та етнології України
Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького, м. Черкаси, Україна

Received November 11, 2013; Accepted November 28, 2013

Анотація. На основі аналізу автентичних джерел поглиблено знання про діалог наддніпрянської інтелігенції з відомими громадсько-політичними діячами Галичини М. Бучинським та М. Павликом. Показано ролі та внесок у взаємодію інтелектуального світу сторін, що мала кінцевою метою збереження й трансформацію традиції (“народного ґрунту”) в історично нову якість – національну.

Ключові слова: комунікація, інтелігенція, інтелектуальний простір, традиція, нація, кордон, Наддніпрянщина, Галичина

Інтелектуальний світ XIX ст. існував у межах міфологем щодо територіального, ментального, з рештою, національного сприйняття країни на тлі історичної дійсності “біполяризації Руси”. Питання національної єдності в руслі міжрегіональної взаємодії стояло дуже гостро як, зокрема, для інтелігенції, так і для штучно-політично поляризованої української спільноти в цілому.

Проте, зазначена проблема в жодному разі не применшує значущості співпраці українських інтелектуалів по обидва боки міжімперіального кордону. Навіть більше, складність геополітичної ситуації каталізує процес взаємодії наддніпрянців і галичан, стимулюючи “інтелектуальні потужності” українства до продукування нових чи “відроджених” національних світоглядних орієнтирів. Отак, керуючись епістолярною комунікацією наддніпрянської інтелігенції з видатним галицьким фольклористом, етнографом, громадсько-освітнім діячем та членом НТШ – Мелітоном Осиповичем Бучинським, маємо право стверджувати, що з 70-х рр. XIX ст. уже не йшла мова про історико-етнографічну, культурну єдність України – це твердження стало аксіомою серед широкого загалу української інтелігенції.

У одному зі своїх листів, датованому 16 серпня 1871 р., ведучи мову про “збирання” етнографічного матеріалу, М. Бучинський пропонував М. Драгоманову “пісні і співанки специфічно гуцульські, щоб Ви придивились самородному нашому життю и поезії, над Бистрицями, Черемшем і Прутом” [7, 2]. Досить шанобливо поставившись до місіонерської праці М. Драгоманова і В. Антоновича над фольклорним надбанням українців: збирання матеріалу та видання книги “Исторические песни малорусско го народа”, Мелітон Осипович всіляко прагнув залучитися до роботи інтелектуалів Великої України над живою українською історією. У черговому посланні до В. Антоновича М. Бучинський, захоплюючись доробком старших колег, зазначав: “Збірник пісень наших историчних лагодите, живу літопись України з писаною поруч ставите. Приймайте в добру годину и сесь доклад до вашого видання Вам с під Карпатів шлесь...” [7, 7].

Тож, пропонуючи наддніпрянським історикам додати до збірника матеріали власних польових розвідок, молодий галицький етнограф виступав абсолютно свідомим українцем у повному розумінні зазначеного поняття, з неприхованою радістю відзначаючи наскільки позитивною і прогресивною є їхня справа.

Принагідно зазначимо, що один із перших візитів М. Драгоманова на Галичину став знаковою подією для М. Бучинського: жива комунікація з наддніпрянським істориком каталізувала не лише інтелектуальні взаємовпливи, а й вказала світоглядні вектори, відповідно яким окреслювалась етнонаціональна окремішність українства від політично-цивілізаційних антагоністів. І хоча у своїх “Австро-Руських Споминах” М. Драгоманов згодом висловить невдоволення кулурним спілкуванням з галицькими колегами, котрі досить халатно ставляться як до регіональних наддніпрянських, так і загальноукраїнських національно-культурних цінностей [2, 173-181], проте зазначені претензії не стосуватимуться співпраці з представником молодшої гільдії галицьких науковців. А відтак творча взаємодія та особистісне враження з обох сторін носитимуть лише позитивний характер. Тож, галицькі інтелектуали включились в активну роботу з формування нової книги, що репрезентувала історико-культурне надбання всього українського люду.

Одписуючи М. Драгоманову після його відвідин галицької столиці, М. Бучинський зазначав: “Нестану Вам описувати як врадувались у Львові за приїздом Вашим тай тою взаємностею, що дасть Біг наконецно стане ділом, так як вна була у нас від почину... Одне скільки у нас одна думка и о однім мова... щоб зроби-ти громадську повинність...” [7, 3].

Варто наголосити, що приватна епістолярна комунікація М. Бучинського і М. Драгоманова була досить репрезентативною не лише у контексті українофільства, а й щодо суто національного питання, котре досить гостро стояло в “обох Українах”. Отак, звертаючись до свого наддніпрянського колеги, М. Бучинський досить часто цікавився справами підросійської України, запитував як про інтелектуальну складову їхньої співпраці, так і про загальносуспільну та політико-економічну сторони українського буття: “Прошу мині в одвіті написати, в який спосіб переведено в Росії... бо мало знаємо о Росії и загально і в тім ділі... спеціально поперекручували тутешні ляхи и кацапи так всі вістки, що ніколи дійти правди” [7, 6]. Тобто, вже на 1871 р. молодий дослідник відокремлював галицьких українців від поляків та росіян, ба більш – досить неприязно висловлювався щодо них та їхньої соціальної позиції. Відтак питання цивілізаційної самоідентифікації, що, як стверджує тернопільський вчений І. Куций “було однією з актуальних теоретико-світоглядних проблем в українській науково-

історичній думці Галичини XIX ст.”, стає складовою частиною національно-політичного дискурсу [5, 307].

М. Бучинський, наслідуючи українофільську концепцію національної історії О. Барвінського, чітко розрізняв генетично чужорідні, ментально несумісні та відмінні антропологічно народи. Отож, спосіб цивілізаційного самоототожнення тогочасних галицьких інтелектуалів взаємоузалежнювався з їхніми національно-політичними орієнтирами, що простежуємо відповідно в історичних та певною мірою методологічних працях інтелектуалів і навіть у приватній комунікації з колегами крізь призму буденних проблем.

Отже, у другій половині XIX ст. у середовищі українофільсько-народовської течії утверджувалася європейська цивілізаційна орієнтація, згідно з якою русини-українці та їхня національна історія поставала невід’ємною складовою загальноєвропейського цивілізаційного процесу.

У той же час у листах М. Драгоманова з-поміж дружніх настанов та порад М. Бучинському вимальовувалася його власна рецепція Галичини та галицького українства. В одному зі своїх листів талановитий історик оповідав: “Чув я од Русова і вивожу з Вашого письма, що молодіж займається поезією. Я бь осмілюся дати совіти: старатись, щобь у кожній громадці завести бібліотеку, вь котрій бы были якь можно повнійше зібрані твори нашої народнейі словесности, якь джерело найлучшого якика и народного духу.” [7, 11].

Тож очевидно, що М. Драгоманов не мав жодних сумнівів стосовно приналежності галицької культури, мови, народного духу до загальноукраїнського. Тобто на рівні підсвідомого історико-психологічні парадигми української інтелігенції, як галицької так і наддніпрянської, у 70-х рр. XIX ст. вибудували міцну національну платформу для подальшого вирішення болючого, навіть для сьогодення, українського питання.

Це наочно простежуємо в цілій плеяді листів як письмового підтвердження досить плідної комунікації М. Драгоманова з галицьким інтелектуалом, відомим українським письменником, публіцистом, громадським діячем, дійсним членом НТШ – Михайлом Івановичем Павликом.

Як стверджує Др.М. Лозинський: “З Драгомановим познайомився Павлик з початком 1876 р., коли той, рішивши ся стати політичним емігрантом, переїздив через Львів до Відня” [6, 7]. Тож, починаючи з 1876 р. М. Павлик цілком потрапляв під інтелектуальний вплив “хрещеного батька української історії” і до останнього свого дня ставав “заручником” потужної Драгоманівської ідеології та світоглядних орієнтирів на європейські ідеали наукового поступу, громадські та особисті свободи, а також соціальної справедливості. Ставши учнем та проповідником ідей М. Драгоманова, М. Павлик лише розвинув своє вроджене почуття “всеукраїнства”, адже з юних літ розумів, що серце поділеної нації – таки там, по обидва береги Дніпра [11, 258].

Зближення з видатним наддніпрянським істориком каталізувало інтерес М. Павлика до етнографії, причому ця наука, як виявилось, сприймалася молодим інтелектуалом не лише у класичному розумінні, а й як засіб ретрансляції національного питання. Зокрема, в одному зі своїх послань Михайло Іванович деклару-

вав: “Етнографічна праця покаже нам, що Галичина й Україна одно; вона взможе українську літературу через те, що наша література при гарячій нашій роботі стане незабаром реальною, живою; вона викличе і в нас, як уже викликала на Україні, тисячу поборників народнього діла; вона піднесе й тут і там народ, проти думки котрого нічого злого не устоїть, а все піде до волі, до рівности кожної людини на землі...”. Втім, цитуючи вже згадуваного нами Др.М. Лозинського, варто наголосити на радикальності нових думок, суджень, що були поміщені М. Павликом в межі етнографічних досліджень: “Не знаємо, чи Павлик справді вірив у таку “всемогутність етнографії”, чи швидше етнографії живив він свідомо як способу в такій формі голосити нові думки. В кождім разі зустрічаємо тут думки про національну єдність цілої української землі, про волю й рівність усіх людей, про шкідливість церковщини, про новий лад на світі та про виборенне українському народови належного місця в тім новім ладі. Є се думки, які, скристалізовані, лягли в основу радикального Руху” [6, 8].

По суті М. Павлик (постать якого пізніше його біографи характеризуватимуть як невтомного апостола ідей М. Драгоманова) наголошував на соціальній справедливості, що мала встановитися після національного пробудження українства галицького, слідуючи за українством наддніпрянським, у такий спосіб стверджуючи ідею соборної єдино неподільної України. У зазначеному контексті досить цікавими видаються ноти соціал-націоналістичної, чи соціалістичної ідеології демократичного режиму [10, 223] у тлумаченні Михайла Івановича, особливо зважаючи на той факт, що він був відданим послідовником М. Драгоманова, якого прийнято вважати класичним соціалістом.

Тобто досліджуючи інтелектуальну взаємодію науковців двох Україн у руслі власне українофільському, де в чому нівелюючи популізм, доходимо до висновку про присутність потужного національного фактору у візіях як наддніпрянської, так і галицької інтелігенції.

Отож, вже у 80-х рр. XIX ст. листи М. Павлика рясніють “сепаратистськими” ідеями по відношенню до обох імперій. Бажання видатного галицького діяча відродити соборну, незалежну від іноземних держав Україну настільки потужне, а засоби, пропоновані ним здаються настільки дієвими, що не виникало жодних сумнівів у матеріалізації візії інтелектуала. Так, М. Павлик у черговому зверненні до М. Драгоманова зазначає, що “не раз зривавсь щодо України сепаратистичний дух...” [8, 393].

Варто наголосити, що висвітлені в листах думки Михайла Івановича про те, що “вільна Україна, як і вільна південно-західна Слов’янщина, постати буде мусила на руїнах Австрії, як і на руїні деспотичної Росії” багати в чому виявилися пророчими, адже наприкінці Першої світової війни на карті не лишилось ані імперії Габсбургів, ані імперії Романових, натомість постала нова українська держава, проіснувати якій, нажаль, судилось недовго [9, 34].

Отож, підсумовуючи аналіз наукової діяльності вченого, зазначимо, що вона повною мірою відображала його багатий історичний світогляд, який формували освіта, самоосвіта, знання життя та потреби простого народу. Досліджуючи історію, галицький інте-

лектуал був близький за методологією до теоретиків як народницького підходу, так і державницького. М. Павлик в основу наукового пошуку поклав ідеї гуманізму й загальноєвропейський позитивний історичний досвід, конкретизувавши їхній вплив на українську історію та культуру. Крім того, М. Павлика можна цілком виправдано вважати, поряд з І. Франком, засновником драгоманознавства, зокрема драгоманознавчої мемуаристики. Плідною стала й дискусія між трьома учнями М. Драгоманова – М. Павликом, І. Франком та Б. Кістяківським про місце свого вчителя в українській історії [3, 177].

Велику увагу М. Павлик приділяв обґрунтуванню української історичної перспективи, зокрема й визначенню ціннісних основ українського руху, які виправдано покласти в подальший розвиток нації. У минулій історії національних і міжнаціональних відносин він вбачав важливий чинник об'єднання нації, еліти й широких мас із метою гармонізації відносин, а не їх загострення. Важливими були думки М. Павлика про соборність усіх українських земель, новий майбутній справедливий суспільний лад. Власне ідея соборності українських земель стала домінуючою в діяльності М. Павлика, хоч саме палка прихильність до неї не так яскраво висвітлювала на певному етапі його державницькі прагнення до самостійності. Окрім цього, разом з І. Франком М. Павлик стверджував, що політична незалежність, навіть отримана дорогою ціною, не гарантує незалежності економічної. Тож візії ученого ні в якому разі не були “сепаратистськими проєктами” [1, 12], як зазначає російська історіографія, а швидше навпаки – виваженими, обґрунтованими та такими, що базувалися на історичному досвіді та авторитетних працях істориків-класиків.

Значний вплив своїми публікаціями й діяльністю М. Павлик справив на українську еміграцію. Він досліджував ці проблеми, писав на замовлення емігрантів окремі публіцистичні статті, вислав свої часописи, активно листувався з українцями за кордоном.

Виходячи з власного розуміння цивілізаційної єдності європейських, зокрема слов'янських народів, М. Павлик звертав увагу на осмислення ключових подій європейської та української історії. У громадсько-політичній і науковій діяльності М. Павлика особливе місце займало українське національне питання. Він пройшов еволюцію до радикального руху з визнанням соборності українських земель, а пізніше потребою здобуття незалежності [3, 151].

Варто зазначити, що у дискусії з П. Кулішем М. Павлик виступав захисником українського козацтва від нападок із боку польських та російських істориків, які вбачали в ньому лише бунтівну руйнівну масу. Високо оцінив учений Запорозьку Січ, діяльність Б. Хмельницького, І. Мазепи, козацько-селянські виступи, зокрема й Коліївщину. Проте, комунікація з П. Кулішем не обмежувалася проблемати-

кою історії та історіографії козацтва. Тож, попри історіософські дилеми, що виникали власне між представниками різних поколінь, а отже й різних теорій, історичних шкіл і тенденцій, світоглядні орієнтири інтелектуалів мали спільні вектори.

В одному зі своїх “пізніх” листів до М. Павлика П. Куліш писав: “А я знай кучитиму, при нагоді, да сьому, да тому, щоб рятувати нашу рушину по тім боці політичної прірви, коли не можна рятувати по сім боці” [4, 283]. За словами П. Куліша можна розпізнати прагнення до соборності України самовідданість та наполегливість у досягненні такої бажаної, як для галичан, так і для наддніпрянців, мети. Звертаючись до молодого галицького колеги, (авторитет та професіоналізм якого не зважаючи на суперечки історик дуже цінує) П. Куліш, називав Україну “нашою рушиною” тим самим демонстрував власну рецепцію Галичини та візію щодо українських перспектив. Мова, зокрема, йшла й про те, що навіть отримавши не оціненний досвід протягом довгих років вагань, змін світоглядних орієнтирів і творчих пошуків, відомий письменник, остаточно зневірившись у “східному боці політичної прірви”, чітко окреслює західний вектор української геополітики, що повною мірою підтримується М. Павликом.

Зрештою, маємо змогу стверджувати, що багатогранна діяльність М. Павлика у взаємодії з українськими інтелектуалами-класиками стала досить важливим етапом національно-державницького та наукового розвитку України періоду “біполяризації”, надто в контексті європейських цивілізаційних процесів останньої чверті XIX – початку XX ст.

Справді, протистояти історичній пам'яті в окреслених умовах дуже складно, ще ж складніше було скласти “пазл історичної дійсності”. Друга половина “довгого” XIX ст. наскрізь пронизана духом протистояння. Знакові постаті інтелігенції перетворилися з ідейних натхненників у атлантів, що мали “втримати Україну на своїх плечах”, зберігши неповторну красу і мелодійність мови та унікальну сутність української етнокультури. Суттєво поліпшила ношу інтелектуалів парадоксальна діаметральність українства в руслі ментальному. Мова йде про традиційність укладу життя, само позиціонування, рефлексію і сприйняття світу селянами та модерність поглядів інтелігенції.

Отже, саме традиція (“народний ґрунт”), як не дивно, стала запорукою становлення потужної модерної наукової думки, що була спрямована на ретрансляцію народної свідомості в якісно нові форму та зміст. Тому українські інтелектуали XIX ст., які мешкали по обидві сторони російсько-австрійського кордону, максимально прагнули не лише зберегти цілісність і довершеність цієї самобутньої культури, а й всіма можливими методами підняти її на новий рівень, тим самим підготувавши підґрунтя для зміцнення нації та відродження державності.

ЛІТЕРАТУРА

(REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Дикий А. Неизвращённая история Украины-Руси. / А. Дикий. – Т. II – Нью-Йорк : Правда о России, – 1961. – 208 с. *Dikiy A. NeizvraschYonnaya istoriya Ukrainyi-Rusi. [Unperverted history of Ukraine-Rus] / A. Dikiy. – Т. II. – Nyu-York: Pravda o Rossii, 1961. – 208 s.*
2. Драгоманов М. Австро-руські спомини (1867–1877) / М. Драгоманов Літературно-публіцистичні твори у 2-х томах. – Т. 2. – К.: Наук. думка, 1970. – 288 с. *Dragomanov M. Avstro-ruski spomini (1867–1877) [Avstro-ruski flashbacks (1867–1877)] / Dragomanov M. Literaturno-*

- publitsistichni tvori u 2-h tomah. – T. 2. – K.: Naukova dumka, 1970. – 288 s.
3. Костюк В.В. Громадсько-політична та наукова діяльність Михайла Павлика (1874 – 1915 рр.): дис. канд. іст. наук: захищена 5.05.2008 / Володимир Володимирович Костюк; Прикарпатський національний університет ім. Василя Стефаника. – Івано-Франківськ, 2008. – 223 арк.
Kostyuk V.V. Gromadsko-politichna ta naukova diyalnist Mihayla Pavlika (1874–1915 rr.). [Public-political and scientific activity of Mykhajlo Pavlyk (1874–1915)]: dis. kand. Ist. Nauk: zahischena 5.05.2008 / Volodimir Volodimirovich Kostyuk; Pri-karpatskiy natsionalniy universitet imeni Vasilya Stefanyka. – Ivano-Frankivsk., 2008. – 223 ark.
4. Куліш Пантелеймон. Вибрані листи Пантелеймона Куліша українською мовою писані / Ред. Ю. Луцький; Передмова Ю. Шевельова. – Нью-Йорк; Торонто: Укр. Вільна АН у США, 1984. – 336 с.
Kulich, Panteleymon. Vibrani listi Panteleymona Kulisha ukrayinskoju movoyu pisani [Chosen letters of Pantelejmon Kulisha by Ukrainian written] / Red. Yu. Lutskiy; Peredmova Yu. Shevelova. – Nyu-York; Toronto : Ukr. Vlna AN u SShA, 1984. – 336 s.
5. Куций І. Цивілізаційний дискурс в українській історичній думці Галичини ХІХ століття / І. Куций // *Historia – mentalność – tożsamość. Miejsce i rola historii oraz historyków w życiu narodu polskiego i ukraińskiego w ХІХ і ХХ wieku.* – 2008. – С. 300 – 308.
Kutsiy I. Tsvivilizatsiyniy diskurs v ukraeinskiy istorichniy dumtsi Galichini ХІХ stolittya. [Civilization diskurs is in the Ukrainian historical mind of Galychyna of 19th age] / I. Kutsiy // Historia – mentalność – tożsamość. Miejsce i rola historii oraz historyków w życiu narodu polskiego i ukraińskiego w ХІХ і ХХ wieku. – 2008. – S. 300 – 308.
6. Лозинський Др. Михайло. Михайло Павлик його життя і діяльність / Др.М. Лозинський. – Відень, 1917. – 22 с.
Lozinskiy Dr. Mihaylo. Mihaylo Pavlik yogo zhitte i diyalnist [Mykhajlo Pavlyk him life and activity] / Dr. Mihaylo Lozinskiy. – Viden, 1917. – 22 s.
7. Переписка М. Драгоманова з М. Бучинським 1871–1877 / упор. М. Павлик. – Львів, 1910. – 353 с.
Perepiska M. Dragomanova z M. Buchinskim 1871–1877 [Correspondence of M. Dragomanova from M. Buchinskim 1871–1877] / upor. M. Pavlik. – Lviv, 1910. – 353 s.
8. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом. – Чернівці, 1911. – Т. IV.
Perepiska Mihayla Dragomanova z Mihaylom Pavlikom. [Correspondence of Mykhajlo Dragomanova is with Mykhajlo Pavlyk]. – Chernivtsi, 1911. – T. IV.
9. Переписка Михайла Драгоманова з Михайлом Павликом. – Чернівці, 1913. – Т. VI.
Perepiska Mihayla Dragomanova z Mihaylom Pavlikom. [Correspondence of Mykhajlo Dragomanova is with Mykhajlo Pavlyk]. – Chernivtsi, 1913. – T. VI.
10. Шамара С.О. Сучасний український політичний консерватизм у контексті ідеологічних цінностей і державного управління / С. Шамара // Проблеми формування системи управління в умовах глобалізації: теорія, методологія, практика: збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції, Черкаси, 18–19 квітня 2013 р. – Черкаси : СУЕМ, 2013. – С. 223.
Shamara S.O. Suchasniy ukrayinskiy politichniy konservatizm u konteksti ideologichnih tsinnostey i derzhavnogo upravlinnya [Modern Ukrainian political conservatism is in the context of ideological values and state administration] / S. Shamara // Problemi formuvannya sistemi upravlinnya v umovah globalizatsiyi: teoriya, metodologiya, praktika: zbirnik tez dopovidey uchastnikov Mizhnarodnoyi naukovo-praktichnoyi konferentsiyi, Cherkasi, 18–19 kvitnya 2013 r. – Cherkasi: SUEM, 2013. – S. 223.
11. Шкраб'юк П. Михайло Павлик: журналіст, політик, ювіляр / П. Шкраб'юк // Вісник львівського університету. Серія журналістики. – 2004. – Вип. 25. – С. 256 – 259.
Shkrab'yuk P. Mihaylo Pavlik: zhurnalist, politik, yuvelyar [Mykhajlo Pavlyk: journalist, politician, person whose anniversary be celebrate] / P. Shkrab'yuk // Visnik lvivskogo universite-tu. Seriya zhurnalistiki. – 2004. – Vip. 25. – S. 256 – 259.

Novak A.V. Experience of communication of Naddnipyanshchina's intelligentsia with representatives of scientific opinion of Galychyna M. Buchinskim and M. Pavlykom

Abstract. On the basis of analysis of authentic sources, knowledge about the dialog of Naddnipyanshchina's intelligentsia with known public-political figures of Galychyna M. Buchinskim and M. Pavlykom is deepened. Roles and contribution in co-operation of the intellectual world of sides are elucidated, this co-operation had the ultimate goal of maintenance and transformation of tradition ("folk soil") in historically new quality – national.

Keywords: communication, intelligentsia, intellectual space, tradition, nation, border, Naddnipyanshchina, Galychyna.

Новак А.В. Опыт коммуникации надднепрянской интеллигенции с репрезентантами галицкой научной мысли М. Бучинским и М. Павликом

Аннотация. На основании анализа аутентических источников углублено знание о диалоге надднепрянской интеллигенции с известными общественно-политическими деятелями Галиции М. Бучинским и М. Павликом. Показано роли и вклад в взаимодействие интеллектуального мира сторон, что имело конечной целью сохранение и трансформацию традиции ("народной почвы") в исторически новое качество – национальное.

Ключевые слова: коммуникация, интеллигенция, интеллектуальное пространство, традиция, нация, граница, Надднепрянщина, Галиция.